

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гармаш О. Розвиток алгоритмічних умінь учнів у процесі формування просторових уявлень / О. Гармаш // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 18–21.
2. Кухар В. М. Математика. Множини. Логіка. Цілі числа: практикум / В. М. Кухар, С. І. Тадіян, В. П. Тадіян ; за заг. ред. В. М. Кухар. – К. : Вища шк., 1989. – 333 с.

3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.

4. Філер З. Формуємо алгоритмічність мислення молодших школярів на уроках математики / З. Філер, Т. Фадєєва // Початкова школа. – 2008. – № 7. – С. 51–56.

Дата надходження до редакції: 04.12.2017 р.

УДК 373.211.24

Ірина ОНИЩУК,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

РОЛЬ КУЛЬТУРИ САМОВИРАЖЕННЯ В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в контексті особистісно орієнтованої моделі вищої освіти, яка сьогодні на часі. Особлива увага зосереджується на таких ключових питаннях, як особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця, розвиток культури самовираження молодшої людини на основі аналізу наукових праць із філософії, психології та педагогіки. Окреслено основні аспекти науково-дослідної діяльності в означеному напрямі, а саме: визначено мету та першочергові завдання, передбачено науково обґрунтовані шляхи вирішення проблеми. Зазначається, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів.

Ключові слова: особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця дошкільної освіти, культура, індивідуальна культура, культура самовираження майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, творча діяльність.

Стаття посвящена проблеме подготовки будущих воспитателей дошкольного учреждения в контексте личностно ориентированной модели высшего образования. Особое внимание сосредоточено на таких ключевых вопросах, как личностно-профессиональное становление будущего специалиста, развитие культуры самовыражения молодого человека на основе анализа научных работ по философии, психологии и педагогике. Обозначены основные аспекты научно-исследовательской деятельности в рассматриваемом направлении, в частности:

определены цели и первоочередные задачи, а также предусмотрены научно обоснованные пути решения проблемы. Отмечается, что концепция исследования обеспечивается единством методологического, теоретического и методического аспектов.

Ключевые слова: личностно-профессиональное становление будущего специалиста дошкольного образования, культура, индивидуальная культура, культура самовыражения будущего воспитателя дошкольного учреждения, творческая деятельность.

The role of the culture of self-expression in personal and professional formation of the future educator at the institution of preschool education. The article goes about the problem of preparing future educators of pre-school establishments in the context of a person-oriented model of higher education, which is on time. In particular, attention is focused on such key issues as the personal and professional formation of a future specialist, the development of the culture of self-expression of a young person on the basis of the analysis of scientific works on philosophy, psychology and pedagogy. The publication outlines the main aspects of research activities in the specified direction, namely: the purpose, the priority tasks and the scientifically substantiated ways of solving the problem are provided. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects.

Key words: person-professional formation of the future specialist of preschool education, culture, individual culture, culture of self-expression of the future educator of the institution of preschool education, creative activity.

На сьогодні в умовах входження України до європейського освітнього простору, зокрема прийняття Закону «Про вищу освіту» (2014 р.), Закону «Про освіту» (2017 р.), актуалізується необхідність осучаснення методологічних засад конструювання змісту й оновлення технологій підготовки майбутніх педагогів загалом та фахівців дошкільної освіти зокрема. Важливо зазначити, що Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті проголошено пріоритет становлення молоді людини як суб'єкта власного життя, свідому особистість.

З огляду на це, першочерговим завданням закладів вищої освіти педагогічного профілю є впровадження особистісно орієнтованої моделі освіти на відміну від авторитарної, забезпечення балансу професійної та особистісної складової компетентності випускника вищої школи. Отож, у контексті зазначеного особливого значення набуває створення у вищій школі сприятливих умов для розвитку індивідуальності студентської молоді, формування здатності до культурного самовираження у професійній діяльності, оскільки найважливішою цінністю європейської культури є особистість – самостійна, зі сформованим свідомим ставленням до життя та індивідуальною своєрідністю.

Відповідно до вищенаведеного, культура самовираження майбутнього фахівця є важливим феноменом особистісного зростання. Актуальність його вивчення засвідчена, зокрема, й Конвенцією ЮНЕСКО 2005 року про охорону й заохочення різноманітних форм культурного самовираження – юридичною міжнародною угодою, мета якої полягає у створенні можливостей для розповсюдження широкого спектра культурних послуг, зокрема й у сфері освіти. Зауважимо, що для реалізації цілей означеної Конвенції розуміється наступне:

- «культурне розмаїття» – означає розмаїття форм (передаються в середині груп та суспільств і між ними, за допомогою яких культури груп і суспільств знаходять своє вираження); «культурне розмаїття» виявляється не лише через застосування різноманітних заходів, за допомогою яких культурна спадщина людства виражається, розширюється й передається, а й через різні види художньої творчості, виробництва, поширення, розподілу та споживання продуктів культурного самовираження, незалежно від засобів і технологій, які використовуються;

- «культурний зміст» – має символічне значення, художній аспект і культурні цінності, які відображають таку самобутність і джерелами яких є культурна самобутність;

- «форми культурного самовираження» – такі форми, які випливають із творчості окремих осіб, груп або суспільств, мають культурний зміст тощо [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями накопичено значний матеріал із проблеми формування особистості в процесі підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти: розроблено теоретико-методологічні засади виховання студентів у вищій школі (В. Андрущенко, О. Киричук, В. Кремень, Е. Карпова, В. Луговий,

О. Сухомлинська та ін.); висвітлено аспекти підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, І. Луценко, І. Дичківська, Ю. Косенко, Н. Маковецька, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, Т. Танько та ін.); розкрито шляхи формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів (І. Іщенко, С. Гаврилюк, О. Листопад та ін.); сформульовано положення про особистість як систему, що розвивається (К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, А. Петровський, С. Рубінштейн, Т. Титаренко); висунуто ідею про суб'єктність як форму самодетермінації особистості (Б. Ананьєв, В. Слободчиков, В. Татенко, С. Тищенко) та рефлексивні риси самосвідомості як ядро особистості (І. Кон, А. Силвестру, В. Столін); схарактеризовано творчість як показник особистісного зростання (Г. Балл, В. Моляко, О. Морозов, В. Рибалка, С. Сисосва, Д. Чернилевський); пояснено феномен самовираження та творчу діяльність (І. Бех, І. Волошук, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кузь, О. Кононко, Л. Левченко, А. Сиротинко та ін.); встановлено закономірності розвитку процесу самовираження на різних етапах онтогенезу (А. Аніщук, Л. Березовська, О. Дронова, Л. Середюк та ін.).

З-поміж значущих вітчизняні фахівці вказують на такі властивості та якості особистості майбутнього педагога, як: суб'єктна відповідальність (Т. Гурлева); пізнавальні устремління (С. Голобородько); домагання самоздійснення (Т. Титаренко); психологічна культура (В. Рибалка); смисложиттєві цінності (Р. Зрайко); саморегуляція (Г. Грибенюк), комунікабельність, здатність до інноваційної діяльності, мобільність (Г. Куценко); креативність (В. Виноградова-Бондаренко, Р. Пономарьова-Семенова); самосвідомість, рефлексія, впевненість у собі, винахідливість, уміння співчувати іншим людям (В. Бондар); здатність до особистісної самореалізації (Г. Беленька); сформована системність професійно-педагогічних знань (Н. Кононенко); здатність до самоорганізованої діяльності (О. Кононко).

Таким чином, на сьогодні пріоритетними завданнями розвитку вищої освіти є студентоцентризм, структурна та організована перебудова системи підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, демократизація змісту й методів роботи зі студентами як майбутніми фахівцями в роботі зі зростаючими особистостями та дорослими, зокрема з педагогічними працівниками.

Актуальність проблеми розвитку в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти культури самовираження зумовлена рядом *суперечностей* між:

- замовленням суспільства на підготовку фахівця нової формації та традиційною організацією освітнього процесу у вищому навчальному закладі, слабкою її зорієнтованістю на розвиток у студентів потреби та здатності до культурного самовираження;

- соціальною затребуваністю системного підходу до підготовки майбутніх педагогів та переважанням в освітньому процесі вищих навчальних закладів традиційного порційного, предметного підходу;

- запитом суспільства на майбутнього фахівця високої культури та зниженням загальної культури сучасної студентської молоді;

- потребою вищих навчальних закладів України педагогічного профілю у рекомендаціях щодо діагностики рівнів сформованості в студентів культури самовираження як особистісного феномену та дефіцитом інформації стосовно критеріїв її оцінки у вітчизняній науці;

- затребуваністю педагогічною практикою сучасних технологій окультурення студентської молоді та фактичною відсутністю методичних розробок відповідної спрямованості.

Зважаючи на вищевикладене, **метою наукової розвідки** є здійснення аналізу праць фахівців та визначення ролі розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі особистісно-професійного становлення.

Оскільки сучасне суспільство, за словами В. Кремена, вимагає всеглибшого розвитку фахівця, самодостатньої особистості, педагог закладів вищої освіти повинен перестати жорстко регламентувати й однозначно визначати процес підготовки, натомість допомагати майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти конструювати процес та реалізовувати шлях пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності.

З огляду на це, постає необхідність детальніше розглянути такі ключові аспекти проблеми, як: «самовираження», «культура самовираження», «індивідуальна культура», «культура самовираження майбутнього фахівця дошкільної освіти» та інші.

На сьогодні існують численні дослідження у галузі філософії, культурології, мистецтвознавстві, психології та педагогіки (М. Бердяєва, М. Вебера, Д. Віко, Г. Гегеля, М. Гайдеггера, О. Лосєва, А. Тойнбі, О. Шпенглера, К. Юнга, З. Фройда, Е. Фромма, К. Ясперса та ін.), присвячені вивченню феномену «культура», згідно з якими, а також довідковими джерелами, поняття «культура» тлумачиться як:

- сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії;

- історично набутий набір правил у середині соціуму для його збереження та гармонізації;

- складне та багатопланове утворення, структура якого ускладнюється в процесі людської життєдіяльності;

- сутність, головний зміст та призначення культури – це процес суспільного відтворення та розвитку людини як суб'єкта різноманітної соціальної діяльності;

- складність та різноманітність людської життєдіяльності зумовлюють складність структури культури як цілісного феномену.

За В. Шинкаруком та А. Яценко, в узагальнених характеристиках поняття «культура» визначається як форма, результат, спосіб зв'язку особистості з дійсністю; як прояв, утвердження сутнісних сил людства, оскільки способом існування людини є діяльність, саме вона і постає головним джерелом культури.

Оскільки в сучасній науці нараховується декілька сотень визначень феномену «культура»,

надзвичайно важливим постає потреба в чіткому визначенні ракурсу розгляду проблеми – контексту [8]. Саме тому важливо зазначити, що, відповідно до розпочатого наукового пошуку, ми опираємося на визначення феномену «культура» як набір кодів, який вказує майбутньому педагогові на доцільність певної поведінки і зумовлює прогрес у його духовному самовдосконаленні. Індивідуальна культура студентської молоді проявляється у вираженні, презентації нею себе, проявленні назовні своєї внутрішньої сутності, передбачає гармонію зовнішніх проявів та внутрішніх особливостей [3; 7; 8].

На думку А. Ребера, «самовираження» є відображенням зовні своїх внутрішніх почуттів, переконань, установок; особистісна форма активності, що формується і розвивається у спілкуванні та діяльності; будь-яка поведінка, яка здійснюється для чистого задоволення індивіда та має зв'язок із потребами особистості в суспільному визнанні, самоствердженні, саморозкритті та самореалізації [2].

Як зауважив А. Маслоу, вираження себе є «самопроявом» особистості, що розвивається, оскільки «само» – це сутність у собі та дія на благо себе, й передбачає той рівень автономності та користі для себе, що є користю і для суспільства загалом [7].

Для нашої наукової розвідки значущою є розроблена Д. Узнадзе типологія вираження людиною себе. Зокрема, науковець виділив чотири найбільш типових способи вираження свого «Я»:

I. Людина у зовнішній поведінці бурхливо виражає те, що справді відчуває («виплескує» себе).

II. Людина немовби докладає для самовираження вольових зусиль, долаючи перешкоду (є свідченням важкості зовнішнього вирішення вияву внутрішнього світу).

III. Людині притаманна неочікувана поведінка – протилежна в однакових і схожа у відмінних ситуаціях (так би мовити, третій парадоксальний спосіб).

IV. Особистість увесь час залишається у своєму внутрішньому світі, зовнішньо лише «приспосовується» до ситуації, зважаючи на неї.

Головною умовою самовираження – способом, яким людина реалізує себе як особистість у діяльності, в спілкуванні, у вирішенні життєвих проблем, за висновками К. Абульханової-Славської, є установка адекватності, яка визначається здебільшого самою особистістю, між внутрішнім світом і зовнішнім способом його вираження. Це безперервний рух до реальної суспільно і особистісно значущої мети [1].

На підставі аналізу досліджень К. Абульханової-Славської, Л. Ази, А. Арсенєва, І. Бега, П. Гуревича, О. Кононко, І. Надольного, Л. Середюк, Д. Фельдштейна та інших констатовано, що феномен «особистісне самовираження» має міждисциплінарний характер, застосовується в науці до всіх явищ життя, фіксує прагнення до творчого саморозкриття [1-3].

Таким чином, на основі аналізу праць фахівців можна зазначити, що основоположним елементом індивідуальної культури є культура самовираження, яка проявляється у самоорганізованій діяльності майбутнього педагога, а її основними характеристиками виступають [3; 6-9]:

- незалежні від зовнішніх впливів дії суб'єкта самовираження;

- здатність самостійно організувати, виконувати, контролювати, регулювати та коректувати свою поведінку, презентувати індивідуальні особливості, прагнення, переваги, які не суперечать нормам культури.

Культура самовираження майбутнього вихователя закладів дошкільної освіти має прояв у:

- особливостях (відмінні від інших людей властивості);

- способах (систематизовані сукупності дій, спрямовані на досягнення мети);

- результатах (проміжних та кінцевих продуктах) самоорганізованої діяльності [3, с. 15-16].

Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми дозволив констатувати значущу роль культури самовираження в особистісно-професійному становленні майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та визначити теоретико-методичні засади розвитку досліджуваного явища в художній діяльності, а саме:

I. Концепція досліджуваного явища (забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів).

II. Критерії та показники культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (на основні аспекти педагогічної діяльності: а) ділового; б) аксіологічного; в) комунікативного; г) перетворювального; у процесі експериментально-дослідницької діяльності береться до уваги розуміння «культури самовираження» як особистісного феномену).

Орієнтація на вказані вектори уможливила використання як критеріїв та показників – організованість, зацікавленість, комунікативну толерантність, креативність.

III. Визначення типології досліджуваного явища. Відповідно до пріоритетних векторів педагогічної діяльності та наукових підходів до культури самовизначення як до особистісного феномену нами під час дослідження було виділено п'ять рівнів сформованості феномену, а саме:

Перший – духовно орієнтований.

Другий – особистісний.

Третій – суб'єктний.

Четвертий – базовий.

П'ятий – деструктивний.

Домінантні властивості, пріоритетні цінності представників, спрямованість активності студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» кожного рівня потребує детального аналізу, що дасть можливість повною мірою окреслити основоположні вектори наступних етапів розпочатої наукової розвідки та визначити ефективні шляхи розвитку досліджуваного явища.

IV. Педагогічні умови, форми та методи організації професійно-педагогічної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти у закладі вищої освіти.

Таким чином, проведений аналіз нормативних документів, праць фахівців у галузі філософії, культурології, психології та педагогіки засвідчив, що сучасне суспільство вимагає все глибшого розвитку фахівця, самодостатньої особистості.

Педагог закладу вищої освіти повинен перестати жорстко регламентувати й однозначно визначати процес підготовки, натомість допомагати майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти конструювати процес та реалізовувати шлях пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності. В контексті зазначеного роль розвитку культури самовираження майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти є значущою і вимагає нагального вирішення на практиці.

Перспективу подальшої реалізації дослідження означеного напрямку вбачаємо в обґрунтуванні системи розвитку в студентської молоді культури самовираження та відображення її у структурно-функціональній моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.

2. Большой толковый психологический словарь: основные термины и понятия по психологии психиатрии : в 2 т. Т. 2. «П – Я» / Артур Ребер. – М., 2003. – 560 с.

3. Кононко О. Л. Культура самовираження майбутніх педагогів як особистісний феномен / О. Л. Кононко // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні». – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота». – 2017. – С. 13–18.

4. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження : ратифіковано Законом № 1811-VI від 20.01.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/952_008.

5. Кремень В. Г. Якісна освіта і нові вимоги часу / В. Г. Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України : в 5 т. Т. 1. Теорія та історія педагогіки. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 3–24.

6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.

7. Омельченко Е. А. Самовыражение и культура самовыражения педагогов и студентов педагогических вузов / Е. А. Омельченко // Теория и практика образования в современном мире : материалы II Международной научной конференции. – СПб. : Реноме. – 2012. – С. 11–14.

8. Попович М. В. Культура / М. В. Попович // Енциклопедія сучасної України : в 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – К., 2016.

9. Сисоева С. О. Теоретико-методологічне обґрунтування педагогічної творчості / С. О. Сисоева // Відкритий урок. – 2005. – № 21, 22. – С. 13–19.

Дата надходження до редакції: 04.12.2017 р.